

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Барон Людвиг Иванович фон Штиглиц [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Штиглиц,_Людвиг_Иванович
2. Герцики // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ru.wikisource.org/wiki/ЭСБЕ/Герцики>
3. Дворяне-евреи в России [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ru.wikisource.org/wiki/ЕЭБЕ/Дворяне-евреи_в_России
4. Дудаков С. Петр Шафиров и другие. – Иерусалим-Москва, 2011. – С. 163
5. Клейменов Г. Правда и неправда о семье Ульяновых [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.e-reading.co.uk/book.php?book=1012973>
6. Миллер А. Империя Романовых и евреи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.polit.ru/article/2006/06/06/miller3/>
7. Мицик Ю. Євреї-козаки [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://amkob113.narod.ru/kzk/>
8. Новиков К. Еврей Петра Великого [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/doc/1197215>
9. Обращение в христианство // Еврейская энциклопедия. – СПб., 1914. – Т. 11. – С. 893.
10. Примост В. Євреї – це фах: нариси історії євреїв в Україні. – К.: Темпора, 2013. – С. 208.
11. Томазов В. Вони служили Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://amkob113.narod.ru/hron/>

УДК 94(510)"1911/1912"

О.М. Скрипник

РОЛЬ СУНЬ ЯТСЕНА В СИНЬХАЙСЬКІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1911 – 1912 РР.

Анотація: В даній статті визначено роль Сунь Ятсена в Синьхайській революції, охарактеризовано його діяльність, проаналізовано його програму модернізаційних змін в Китаї. Визначено характер Синьхайської революції в Китаї, а саме антиманьчжурський. Дано оцінку революційній діяльності Сунь Ятсена. З'ясовано основні причини Синьхайської революції, а саме охарактеризовано соціально-економічне становище населення напередодні революції. Проаналізовано програму трьох народних принципів Сунь Ятсена: народовладдя, націоналізм, народне благоденство. Зроблено висновок щодо втілення в життя модернізаційних ідей Сунь Ятсена.

Ключові слова: Китай, маньчжури, Синьхайська революція, Сунь Ятсен, ханці, Цин.

В 1911 – 1912 рр. в Китаї відбулася Синьхайська революція, яка не лише змінила владу в країні, а й поміняла «долю» країни. Адаже на китайській мові «революція» означає «зміна долі». Населення цієї країни вперше зіткнулося із терміном «свобода», адже вони завжди були чиймись підданими, а після революції вони стали вільними, з'являється свобода слова, рівноправ'я і перш за все вони стали громадянами нової країни – Китайської республіки, а не підданими імперії Цин. В країні поступово впроваджуються принципи які декларував у своїй програмі Сунь Ятсен, це народовладдя, націоналізм, народне благоденство. Але найголовніше до чого прагнуло населення це відбулося повалення маньчжурської влади.

Ідеологом революції виступив Сунь Ятсен, який розробив цілу програму економічних реформ та змін своєї країни, а також виступив за повалення монархічної форми правління, та закликав народ відновити національну справедливість у своїй державі.

Постать Сунь Ятсена викликала зацікавлення у істориків, тому є ряд праць присвячених його життю та діяльності [1], [2], [3]. Мета нашої статті полягає у визначенні ролі Сунь Ятсена в Синьхайській революції, з'ясуванні його революційної діяльності та боротьби.

Об'єктом даної статті є Синьхайська революція в Китаї 1911 – 1912 рр. Предметом – роль Сунь Ятсена в Синьхайській революції 1911 – 1912 рр.

У 1644 році китайська держава була завойована північно-східними племенами Китаю – маньчжурами, котрі як справжні завойовники підкорили собі всі китайські провінції, а також завоювали Монголію та Тибет і утворили велику та могутню державу Цин. Китайське населення вело відчайдушну боротьбу проти завойовників, проте зазнало поразки. Хоча протягом усього панування маньчжурів китайці завжди боролися проти них, чи то у формі виступів, селянських бунтів та навіть повстань (повстання тайпінів, повстання іхетуанів), чи у формі підпільного руху, коли створювали таємні товариства та організації які прагнули скинути династію Цин та відновити правління етнічної китайської династії Мін. Найчастіше такі виступи супроводжувалися гаслом «Фань Цин, фу Мін!» (Геть Цин, відновимо Мін!).

Протягом більше двохсот років така боротьба завжди зазнавала поразки, маньчжурські богдыхани досить жорстоко придушували будь-які виступи, і лише на початку ХХ ст. суспільно-економічне та політичне становище яке склалося в Китаї було сприятливим для повалення імперії Цин та вигнання маньчжурської династії. Адже із середини ХІХ ст. розпочинаються колоніальні війни Китаю із Англією (опіумні війни), внаслідок яких Китай потрапляє в орбіту торгівельно-економічних відносин провідних держав світу. Вторгнення англійського, французького, голландського, іспанського та інших європейських капіталів в економіку країни призвело до перетворення Китаю із феодальної в напівколоніальну країну.

Отримавши поразку в опіумних війнах Китай змушений був виплачувати контрибуції державам переможцям, проте коштів для цього не мав. Тому виплата контрибуції державам, так само як і фінансування реформ, передбачених «новою політикою», було покладено на провінційну владу, яка несла за це відповідальність і повинна була знаходити гроші на місцях. При існуючій в Китаї системі оподаткування, відсутності єдиного бюджету, економічній самостійності провінцій це призводило до більшої фіскальної залежності населення від чиновників. Вона посилювалася ще і тим, що намісникам і губернаторам провінцій було дозволено вводити нові і підвищувати старі податки, що раніше заборонялося цинським законодавством. Після надання широких фінансових прав місцевій владі істотно змінилися і розміри оподаткування, хоча офіційна сума загальнодержавних податків, зафіксована в спеціальних імператорських указах, була порівняно невелика [4, с.7].

При хаотичності фінансової системи, нестійкості ринкових цін перерахунок натурального земельно-подушного податку на гроші (у 1901 р. було введено грошове числення податку) давав широкі можливості чиновникам довільно завищувати розмір податку, а отже, і збільшувати його загальну суму. Аванси, хабарі, зловживання при обмірі зерна і особливо при перерахунку срібла на мідні гроші були звичайним явищем. Нестійкість грошового курсу і відсутність в Китаї єдиної системи мір і ваги дозволяли збирачам податків у декілька разів завищувати ринкову вартість срібла. Система стягування поземельних податків фактично не обмежувала чиновників в праві встановлювати всякого роду нарахування, зокрема, за звільнення від громадських робіт, за зміст поштових станцій і так далі [3]. Це у свою чергу призведе до того, що селяни розорялися, втрачали землю, утворилася навіть так звана армія безземельних. Населення звинувачувало в усіх своїх бідах перш за все маньчжурських правителів, тому і вимагало повалення їхньої влади, все це виливалось у селянські повстання.

Наприкінці ХІХ ст. в країні наростає революційне невдоволення правлячою династією. Адже поряд із селянськими повстаннями та таємними товариствами з'являються нові вороги маньчжурської династії Цин – революціонери. Утворюються організації революціонерів, а саме: «Союз відродження Китаю», на чолі з Сунь Ятсеном, «Союз відродження слави Китаю» та «Союз оновлення Китаю» [5, с.513]. А Сунь Ятсен стає ідеологом революційного руху в Китаї. Основою його програми стали три народні принципи: «націоналізм», «народовладдя» та «народне благоденство».

Пояснюючи термін «націоналізм» Сунь Ятсен зауважував: «що людина завжди упізнає своїх батьків і не сплутає їх з перехожими, так само як і не прийме перехожих за батьків. Те

ж слід сказати і про почуття націоналізму – воно у кожного в крові. Хоча відколи маньчжури вторглися в Китай, пройшло вже більше 260 років, будь-який ханець (тобто етнічний китаєць), навіть дитина, зустрівши маньчжура, відразу упізнає його і ніколи не прийме за ханьця. У цьому – суть націоналізму [6]». Сунь Ятсен підкреслював, що не бажає вигнання представників інших націй із Китаю, він лише хотів зупинити захоплення влади в своїй країні чужоземцями. Він говорив: «Ми стали народом без батьківщини. На землі зараз живе дещо більше мільярда чоловік, нас же, ханців, – 400 мільйонів, тобто понад чверть населення земної кулі. Ми – нація найбільша у світі, сама древня і найкультурніша. Чи не жахливо, що нині ми стали народом без батьківщини? [2, с.62]». Таким чином він намагався закликати народ до боротьби, хоча зауважував, що немає на меті фізичного знищення маньчжурів, знищення їх як нації, він лише хотів повернути владу своєму народові і відсторонити від влади маньчжурів. Сунь Ятсен навіть зауважував, якщо маньчжури не будуть чинити опір то їм немає чого боятись, і їм не потрібно ворогувати, але якщо маньчжури будуть чинити опір, намагатимуться утримати владу і не припинять тероризувати ханців, то відсіч не забариться.

Загалом слід зауважити, що Сунь Ятсен був людиною освіченою, адже він дістав можливість закінчити англійську місіонерську школу на Гавайських островах. У 1883 р., повернувшись в Китай, він продовжив освіту в учбових закладах Гуанчжоу і Сянгана (Гонконгу), заснованих англійськими місіонерськими організаціями. У 1887 – 1892 рр. він вчився в Сянганському медичному коледжі. Здобувши європейську медичну освіту і диплом лікаря, Сунь Ятсен зайнявся медичною практикою в місцевій португальській колонії Аоминь (Макао), проте піддавшись дискримінації місцевої влади був вимушений повернутися в Гуанчжоу.

Вже тоді навкруги Сунь Ятсена сформувався невеликий гурток молодих людей – його майбутніх революційних сподвижників (Чень Шаобо, Чжен Шилян, Ян Хаолин, Лу Хаодун, Ю Ле). Більшість з них отримали європейську освіту або в Китаї, коли вчилися у західних місіонерів, або за кордоном. Багато з них, зокрема сам Сунь Ятсен, навіть прийняли християнство, в якому убачали символ західництва. Знайомство з досягненнями передових капіталістичних держав Європи і Америки, з їх політичним устроєм, вивчення історії і літератури західних країн розширював кругозір цієї молоді, примушував її замислюватися про шляхи розвитку Китаю [3].

Сунь Ятсен критикував «політику самопосилення», яку провадила Ци Сі, і неодноразово розробляв та пропонував уряду цілий план реформ, які б мали покращити економічне та суспільно-політичне становище країни. Проте цинський уряд не дослухався до його пропозицій, а навпаки критикував. Сунь Ятсен навіть змушений був залишити Китай та емігрувати до Японії (1898 р.), де він продовжував закликати китайський народ до рішучих змін в країні. Згодом він зрозумів, що Цини не бажають проводити кардинальні реформи та зміни, адже на той час корупція та казнокрадство були досить поширені в цинському дворі, тому він починає закликати народ до більш рішучих змін.

Перший виступ відбувся в серпні 1900 р. коли «Союз відродження Китаю» разом із таємним товариством «Тріада» підняли масове повстання під керівництвом Чжен Шиляна, в якому взяло участь 20 тис. чоловік, однак воно зазнало поразки [3]. Після цього повстання не припинялись, а навпаки з кожним роком їх кількість та масовість все збільшувалась. Найгарячішими були 1906 – 1908 рр., адже за ці три роки Китай пережив період безперервних масових антиманчжурських виступів. Занепад Імперії Цин був неминучим [1, с.128].

Сунь Ятсен все більше закликає народ до непокори маньчжурам, і він знаходить багато прихильників. У своїх виступах та промовах він пояснював велику необхідність змін, зокрема революції. Він зазначав: «Китай має бути державою китайців, і управляти ним повинні китайці. Після вигнання маньчжурів наша національна держава відродиться в усій своїй славі» [7, с.38]. З поваленням династії Цин він пропонував встановити в Китаї республіканську форму правління, адже другим принципом його програми було саме

«народовладдя». Сунь Ятсен казав: «простий народ здійснює революцію, щоб заснувати національний уряд. Усі громадяни рівно беруть участь в управлінні країною. Президент обирається усією нацією. Парламент складається з депутатів, що обираються всенародно. Він виробляє Конституцію Китайської Республіки, дотримання якої є обов'язкове для усіх. На того ж, хто спробує реставрувати монархічний лад, обрушиться караюча рука народу!» [7, с.38].

Цікавим фактом є те, що прагнення встановити республіканську форму правління було настільки сильним, що навіть якби при владі були не маньчжури а ханці революція б все одно відбулася, адже повалення монархії було вкрай необхідним для країни. Він зауважував, що після революції встановиться демократичний конституційний режим.

Також велику прихильність серед народу знаходив і третій принцип програми Сунь Ятсена «народне благоденство». Цей принцип набув широкого поширення лише в першій половині XIX століття. До цього він не мав великого значення в основному тому, що цивілізація не була ще досить розвиненою. У міру розвитку цивілізації соціальне питання ставало все гостріше. Відповідно до нього усі громадяни мають рівні права на користування благами цивілізації. Необхідно поліпшити економічну організацію суспільства і встановити тверду ціну на землю у країні [7, с. 39].

Таким чином у Китаї наростав масовий революційний підйом. Реагуючи на всі виступи населення маньчжурський уряд був вимушений провести деякі реформи, щоб запобігти революційному вибуху і зміцнити свою владу в країні. У серпні 1908 р. Цини оприлюднили указ про підготовчі заходи до введення конституційної монархії. Була складена ціла програма, що намічала створення показних органів в провінціях і проведення виборів до парламенту. У жовтні 1909 р. в 22 провінціях країни почали діяти дорадчі комітети при намісниках і губернаторах. У жовтні 1910 р. в Пекіні відбулося відкриття Дорадчої, або Конституційної, палати. Указом від 4 листопада 1910 р. уряд дав згоду на введення конституції в 1913 р. Проте усі ці реформи вже не могли врятувати від загибелі маньчжурську монархію. У країні складалася революційна ситуація [4, с.12].

Вже у вересні-жовтні 1911 року спалахнуло повстання в провінції Ухань, далі повстали гарнізони в містах Учан, Ханькоу, Ханьян і захопили їх. Нова влада проголосила Китай республікою. Сунь Ятсена було проголошено тимчасовим президентом, проте його президенство було фіктивним, адже роботу тимчасового уряду не всі визнавали. В країні фактично наростала загроза громадянської війни, і аби цього не допустити після зречення Пу І престолу Сунь Ятсен подав у відставку, новим президентом став Юань Шикай.

Таким чином, Сунь Ятсена дійсно можна назвати «Президентом Китайської республіки», адже найголовнішою своєю метою він добився – була повалена монархія і створена республіка, різнонаціональна держава. Його ідеї лягли в основу Синьхайської революції, яка започаткувала нову сторінку в історії Китаю. Він намагався змінити свою державу, розвинути її економіку, провести такі ж вдалі економічні реформи як в США, Японії, Сіамі. Сунь Ятсен зауважував, що китайці зі своєю багатовіковою історією, культурою та знаннями зобов'язанні припинити гноблення свого народу, та розпочати відновлення своєї держави.

Скрипник Е.Н. Роль Сунь Ятсена в Синьхайській революції 1911 - 1912 гг.

Аннотація: В данній статтє определена роль Сунь Ятсена в Синьхайской революції, охарактеризована его деятельность, проанализировано его программу модернизационных изменений в Китае. Определен характер Синьхайской революции в Китае, а именно антиманьчжурский. Дана оценка революционной деятельности Сунь Ятсена. Выяснены основные причины Синьхайской революции, а именно охарактеризованы социально-экономическое положение населения накануне революции. Проанализировано программу трех народных принципов Сунь Ятсена: народовластие, национализм, народное благоденствие. Сделан вывод о воплощении в жизнь модернизационных идей Сунь Ятсена.

Ключевые слова: Китай, маньчжуры, Синьхайская революция, Сунь Ятсен, ханци, Цин.

Skrypnik O.M. The role of Sun Yat-sen in the Xinhai Revolution 1911 – 1912.

Abstract: *In this article, the defined role of Sun Yat-sen in the Xinhai Revolution, describes its activities and analyzes its modernization program changes in China. Defined the character of Xinhai Revolution in China. The estimate of the revolutionary Sun Yat-sen. It was found the main reasons Xinhai Revolution, and it describes the socio-economic situation of the population before the revolution. The analysis program three people's principles of Sun Yat-sen, democracy, nationalism, national prosperity. The conclusion about life vtilennyav modernization ideas Sun Yat-sen. To defined the essence of the concept of nationalism.*

Key words: *China, the Manchus, Xinhai Revolution, Sun Yat-sen, hantsi, Qing.*

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ермашев И. Сунь Ят-сен / И. Ермашев. — М.: Молодая гвардия, 1964. — 319 с.
2. Записки китайського революціонера. Сунь-Ят-Сен. — Москва: Государственное издательство, 1926. — 144 с.
3. Чудодеев Ю.В. Крах монархии в Китае [Электронный ресурс] / Ю.В. Чудодеев — М.: Институт востоковедения РАН, Крафт, 2013. — Режим доступа: <http://www.synologia.ru/topograph-1462>
4. Белов Е. А. Революция 1911 – 1913 годов в Китае / Евгений Александрович Белов — М.: Издательство восточной литературы, 1958. — 115 с.
5. Крюгер Р. Китай. История страны / Рейн Крюгер [пер. Д. Воронина, Ю. Гольдберга; предисл. К. Королева]. — М.: Эксмо; Спб.: Мидгард, 2008. — 544 с.
6. Сун Ят-сен Три народных принципа и будущее Китая (21 декабря 1906 г.) [Электронный ресурс] // Журнал «Золотой Лев» № 93-94 – издание русской консервативной мысли. — Режим доступа: http://www.zlev.ru/93_34.htm
7. Синьхайская революция 1911 – 1913 гг. // Сборник документов и материалов — Москва: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука». — 1968. — 348 с.

УДК 94(477)"191/192"+342.5(477)

В. В. Сокирська

**УПОВНОВАЖЕНИЙ НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ ЗОВНІШНЬОЇ
ТОРГІВЛІ РСФРР ПРИ УРЯДІ УСРР**

Анотація: *Досліджено процес формування інституту Уповноважених СРСР при уряді УСРР, особливості функціонування Управління Уповноваженого Народного комісаріату зовнішньої торгівлі РСФРР при уряді УСРР, діяльність яких впливала на стан і рівень взаємовідносин між двом республіками. З'ясовано статус, функції, структуру, права та обов'язки Управління Уповноваженого СРСР при уряді УСРР. Встановлено, що Уповноважений був фактично ланкою, що зв'язувала УСРР і СРСР у здійсненні політики об'єднаних наркоматів і виконавцем завдань, що диктувалися «центром». Об'єднані наркомати здійснювали керівництво певною галуззю на всій території СРСР, тому уповноважені народних комісаріатів СРСР при уряді УСРР безпосередньо підпорядковувалися загальносоюзній РНК та звітували перед вищими органами республік.*

Ключові слова: *російсько-українські відносини, об'єднані наркомати, зовнішня торгівля, Управління Уповноваженого, УСРР, РСФРР.*

Російсько-українські відносини двадцятих років минулого століття – це результат складної взаємодії історичних, політичних, економічних, культурних, соціально-психологічних, географічних чинників, випадковостей, зовнішніх впливів та внутрішніх процесів. Зміна акцентів сьогодні, коли Україна, її історія потрапляють у глобальний геополітичний контекст і усвідомлення цих процесів дозволяє по-іншому зрозуміти не лише місце України у світі, а й тенденції її внутрішнього розвитку, спонукає до перегляду процесу